

KITAIBELIA	VIII. évf. 1. szám	pp.: 29-34.	Debrecen 2003
------------	--------------------	-------------	---------------

A *Chaerophyllum aureum* L. magyarországi elterjedése*

KEVEY Balázs

Pécsi Tudományegyetem, Növénytan Tanszék; H-7624 Pécs, Ifjúság útja 6. E-mail: keveyb@ttk.pte.hu

Bevezetés

A *Chaerophyllum aureum* magyarországi elterjedése régóta ismert, hisz jelenlegi országhatárainkon belül csak a Mecseken fordul elő. Először 1970-ben láttam, amikor főiskolai tanárom – VÖRÖSS LÁSZLÓ ZSIGMOND – hívta fel rá figyelmemet. Elterjedési adatait azóta folyamatosan gyűjtöm. Bár újabb tájegységekről nem került elő, eddig nem ismert lelőhelyeket találtam, s régi előfordulásokat is sikerült megerősítenem. Az összegyűjtött florisztikai adatok listáját egy térképmelléklettel közlöm.

Földrajzi elterjedés

A *Chaerophyllum aureum* JÁVORKA (1924-1925) szerint Dél-Európában és Elő-Ázsiában fordul elő. Elterjedése alapján SOÓ (1966) a szubmediterrán–közép-európai flóraelemek közé sorolja, s keletre a Kaukázusig, illetve Iránig hatol. TUTIN et al. (1968) hasonló módon közép- és dél-európai fajnak tartja, amely délen Spanyolországtól a Krím-félszigetig terjed. Európa északi feléről már hiányzik. Németország déli felén pl. még viszonylag gyakori, de észak felé haladva fokozatosan megritkul, majd teljesen eltűnik (vö.: HAEUPLER – SCHÖNFELDER – SCHUHWERK 1988; BENKERT – FUKAREK – KORSCH 1998). Angliában már csak behurcolt elemként fordul elő (TUTIN et al. 1968). Elterjedése Franciaországban is hasonló képet mutat. FOURNIER (1961) szerint északra csak Közép-Franciaország síkságait éri el. Innen keletre eléri a Júra-hegységet és az Alpokat, délen pedig a Pireneusok, a Corbières és a Cévennek hegységeiben honos. Hazánkhoz legközelebb Szlovéniában (Karszt-hegység), Horvátországban (Velebit), valamint Erdélyben és az Alduna vidékén fordul elő (JÁVORKA 1924-1925). Elsősorban hegyvidéki növényfaj, mely elérheti a montán és a szubalpin régiót (SOÓ 1966).

Magyarországi elterjedés

A növény magyarországi elterjedését illetően az első adat KITAIBEL PÁL nevéhez fűződik, aki mintegy 200 éve Pécs felett a „Lámpás-völgy felé”, illetve a „Szent Bertalan kápolna mellett” találta meg. Az 1800-as évek közepe táján NENDTVICH TAMÁS Pécsen a „Kis-rét”-en, MAJER MÓRIC pedig a „Lapis”-nál fedezte fel. A XIX. század második felében SIMONKAI LAJOS a Pécs és Mánfa közötti „Mély-völgy”-ből, valamint „Remete-rét” és „Lapis” környékéről említi. Ebben az időben találta MÁRTON (BPM) a Kisalföldön Csorna határában. Érdekes módon e herbáriumi példányról botanikusaink nem vettek tudomást. Talán hihetetlennek vélték. Valóban szigetszerű előfordulást jelent hazánkban, de az egykori előfordulás ezek szerint bizonyított, jelenlegi élőhelye viszont bizonyítandó. Lelőhelyeinek túlnyomó része a XX. század harmincas éveitől került elő, elsősorban HORVÁT ADOLF OLIVÉR kutatásai révén. Magam 13 újabb helyen fedeztem fel, valamint több régebbi adatát is sikerült megerősítenem. Sajnos pár régi lelőhelyén az alapos terepbejárások ellenére sem találtam meg: Hetvehely, Pécsvárad, Pécs „Lámpás-völgy”. Utóbbi adat kapcsán esetleg feltételezhető, hogy valójában „Kanta-vár”-ra vonatkozik, ugyanis innen ereszkedik le délkeleti irányba „Lámpás-völgy”. Megemlítendő még, hogy egy herbáriumi lap címkéjén Lillafüred és Jávorkút felirat látható (leg.: TUZSON BPM: 1921, det.: PALIK 1924). E példányt azonban FELDÖLDY (ex verb.) *Anthriscus sylvestris* (L.) HOFFM. nevű növénynek revideálta. A Bükk-hegységben tehát nem fordul elő, ahonnan VOJTKÓ (2001) sem említi.

Adatok felsorolása – Enumeratio

A florisztikai adatok térképen való ábrázolásához NIKLFELD (1971), illetve BORHIDI (1984) raszterhálózatait használtam (1. ábra). A régi – azóta meg nem erősített – lelőhelyek esetében egy adatot akár 2 szomszédos kvadrátba (nagyságuk kb. 6 × 5,5 km) is beilleszthettem volna. Ebben az esetben a számításba jöhető mindkét kvadrátszámot feltüntettem, és a térképen a bizonytalanság jelölésével ábrázoltam az előfordulást. Viszonylag sok lelőhelyről pontos társulástani adatokkal is rendelkezem. Ezeket pár betűs rövidítésekkel tüntettem fel. Ugyancsak rövidítéssel jelöltem a herbáriumi példányok fellelhetőségét. Az

* A kutatást az OTKA (T 037632) támogatta

alábbi adatokból látszik, hogy a lelőhelyek túlnyomó része igen közel van egymáshoz, legtöbbjük a „9875/3” kóddal jelzett kvadrátba esik.

I. Alföld flóraidéke (*Eupannonicum*)

1. Kisalföld flórajárása (*Arrabonicum*)

a) Rábaköz

Csorna [8369/3,4?; 8469/1,2?] (MÁRTON BPM: 1892). A herbáriumi példányon a termések csak közepesen vannak kifejlődve, de az újratermesztés során (FELFÖLDY és KEVEY ined.) ismét *Chaerophyllum aureum*-nak bizonyult. Az egykori előfordulás hitelességét az is alátámasztja, hogy FELFÖLDY (ex verb.) – a herbárium revíziója során – MÁRTON gyűjtéseit és határozásait eddig mindig megbízhatónak találta.

II. Dél-Dunántúl flóraidéke (*Praeillyricum*)

1. Mecseki flórajárás (*Sopianicum*)

a) Nyugati-Mecsek

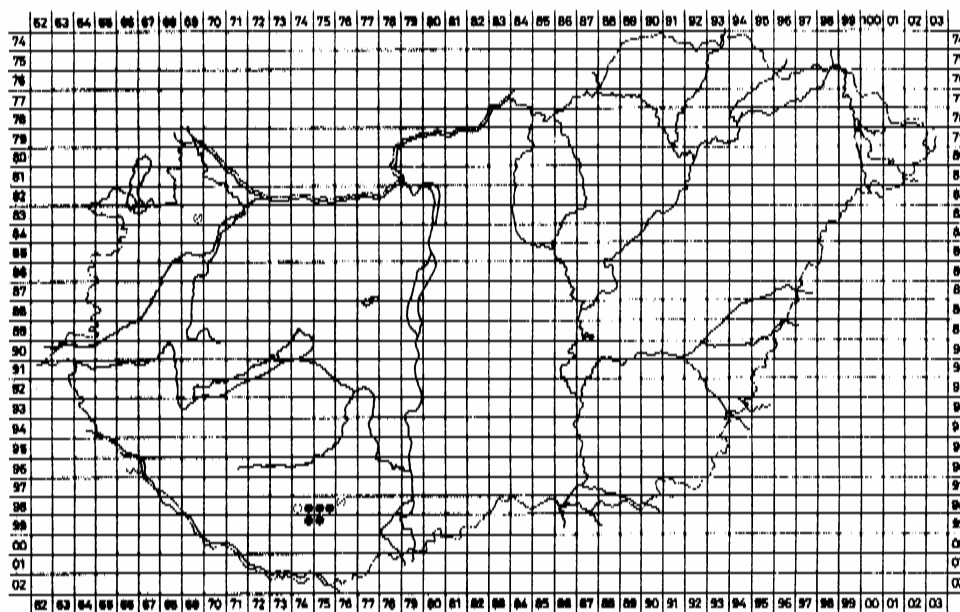
Hetvehely [9874/3] (HORVÁT 1942: 113). – Kővágószőlős „Jakab-hegy” (HORVÁT 1958b: 174), „Jakab-hegy: kb. 550 m magasságban” (BOROS BPM: 1959), „Jakab-hegy: a platóról a Zsongor-kő felé vezető turistaút mellett” Cp [9974/2] (KEVEY ined.: 1981, 1999).

b) Középső-Mecsek

Mánfa „Melegmány–Mély-völgy” [9875/3] (HORVÁT 1958a: 152), „Melegmányi-völgy: Petnyák” T-Fr [9875/3] (KEVEY ined.: 1977), „Mély-völgy: Farkas-gödör” Ac, T-Fr [9875/3] (KEVEY 1997: 95), „Zsidó-völgy” [9875/3] (HORVÁT 1958a: 142). – Pécs „Mecsek” (NENDTVICH T. 1846: 289; KITAIBEL in NEILREICH 1866: 222), „Árpád-tető és Nagy-Mély-völgy között” [9875/3,4?] (HORVÁT PM: 1954), „Árpád-tető” [9875/4] (HORVÁT 1977: 42), „Büdös-kút” [9875/3] (BOROS in HORVÁT 1942: 113), Pécs „Bálics” [9975/1] (KLUBBER et VÖRÖSS PU: 1965), „Bálics-tető” [9975/1] (VÖRÖSS L. Zs. et KÁROLYI BPM: 1965), „Dömörkapu” A-Fr, Cp [9875/3] (BOROS BPM: 1940, VÖRÖSS PU: 1971, KEVEY ined.: 1976), „a Dömörkaputól a Silesikló felé vezető turistaút közelében” Cp [9875/3] (KEVEY et VÖRÖSS ined.: 1971), „Sípálya” [9875/3] (KÁROLYI BPM: 1965), „Irma-völgy” Cp [9975/1] (KEVEY ined.: 1988), „Kanta-vár” Cp, F [9875/3] (Kanta-vár KÁRPÁTI Z. BPM: 1952; KEVEY ined.: 1974), „Kis-rét” Cp [9875/3] (NENDTVICH T. in KERNER 1863: 570; SIMONKAI BPM: 1873; SIMONKAI 1876: 181; HORVÁT 1946: 47; KEVEY ined.: 1974), „Misina-tető körül, a Kis-rét felé” [9875/3] (JÁVORKA et CSAPODY V. BPM: 1956), „Lapis” Cp, F [9875/3] (SIMONKAI BPM: 1873; MAJER in HORVÁT 1935: 11; JÁVORKA et KÜMMERLE BPM: 1922; HORVÁT 1934: 12; KEVEY et VÖRÖSS ined.: 1970), „Lapisi vadászház alatt” (BOROS BPM: 1922), „Létics-parlag” [9875/3] „Létics-parlag” (HORVÁT PM: 1955, HORVÁT 1977: 42), „Melegmányi-völgy” [9875/3] (HORVÁT 1942: 113), „Nagy-Mély-völgy” [9875/3] (SIMONKAI BPM: 1873; SIMONKAI 1876: 181; JÁVORKA BPM: 1932; KÁRPÁTI Z. BPM: 1952; HORVÁT 1977: 42), „Nagy-Mély-völgy: a Kánya-forrás közelében” Cp, T-Fr [9875/3] (KEVEY ined.: 1977), „Nagy-Mély-völgy: a Mariska-forrástól délre levő kötörmelikes erdőben” T-Fr [9875/3] (KEVEY ined.: 1982), „Misina-Tubes” [9875/3] (HORVÁT 1946: 47), „Misina” A-Fr, Cp, F [9875/3] (HORVÁT 1938: 20; KEVEY ined.: 1975), Pécs „Tubes” [9875/3] (VÖRÖSS PU: 1968), „Kis-Tubes” A-Fr, Cp [9875/3] (KEVEY ined.: 1976), „Nagy-Tubes” A-Fr, Cp, F, T-Fr [9875/3] (KEVEY ined.: 1976), „Nagy-Daindoli-völgy” Cp [9875/3] (KEVEY ined.: 1974), „Közép-Daindoli-völgy” Cp [9875/3] (KEVEY ined.: 1975), „Remete-rét” A-Fr, Cp [9875/3] (SIMONKAI 1876: 181; KEVEY ined.: 1976), „Szent Bertalan kápolna” [9875/3] (KITAIBEL in GOMBOCZ – HORVÁT 1939: 28), „Lámpás-völgy felé Szent Bertalan kápolna mellett” [9875/3] (KITAIBEL in GOMBOCZ – HORVÁT 1939: 41), „a Sós-hegy nyugati oldalán” A-Fr [9875/3] (KEVEY ined.: 1983; SOMLYAY BPM: 1997), „Tolvaj-gödör” A-Fr [9875/3] (KEVEY ined.: 1983), „Vörös-hegy” A-Fr, F [9874/4, 9875/3] (VÁJDA L. BPM: 1932; KÁRPÁTI Z. BPM: 1934; KÁRPÁTI in HORVÁT 1942: 113; KEVEY ined.: 1983).

c) Keleti-Mecsek

Pécsvárad „Zengő” F [9876/1,2?] (HORVÁT 1943: 108; HORVÁT 1959: 33, 45). Pécsváradnál az utolsó adata egy bükkösből – 1949-ben készült – cönológiai felvételtől származik (vö. HORVÁT 1959: 34, 46). A környéken – az alapos bejárás ellenére – sem magam, sem TÓTH I. Zs. (ex verb.) nem találta. Feltehetően vagy kihalt, vagy pedig igen kicsiny populációja rejtőzködhet valahol.



1. ábra. A *Chaerophyllum aureum* L. elterjedése Magyarországon (eredeti).

Abb. 1. Die Verbreitung von *Chaerophyllum aureum* L. in Ungarn (original).

● = 1950 utáni, pontosan kvadráthoz köthető adat, ○ = 1950 előtti, pontosan kvadráthoz köthető adat, Ø = 1950 előtti, kvadráthoz pontosan nem köthető adat

Előfordulási viszonyok

Társulástani viselkedése szerint a *Chaerophyllum aureum* nálunk erdei növény, a nyugat-balkáni bükkösök asszociáció-csoportjának (*Aremonio-Fagion*, régebbi nevén *Fagion illyricum*) karakterfaja (vö. BORHIDI 1963). SOÓ (1966) szerint *Arction* jelleggel is rendelkezik, ugyanis nagyobb állományai inkább erdei utak mentén található. Érdekes módon nyugaton nem zárt erdőkben találja meg élőhelyét, hanem lágyszárú növényzetben, s a *Chaerophylletum aurei* nevű társulás alkotója (SOÓ 1966). ELLENBERG (1978) az erdőket szegélyező nitrofil gyomtársulásokból említi, ezért a *Geo-Allia-rion* csoport karakterfajának tekinti. Társulástani viselkedésének ez a kettős oldala azzal magyarázható, hogy a növény számára nálunk csak a zárt erdők biztosítják azt a páradús mikroklimát, amit nyugaton – az atlantikus éghajlat mellett – a lágyszárú, üde gyomtársulások nyújtanak.

Mivel Magyarországon csak a Mecseken fordul elő, alább az itt tapasztalt társulástani viselkedéséről szólok röviden. Az asszociációk tudományos neveinél BORHIDI – KEVEY (1966) nómenklatúráját követjük. Az első cönoklógiai adatok HORVÁT (1946, 1958) nevéhez fűződnek, aki gyertyános-tölgyesekből (*Asperulo taurinae-Carpinetum*) közli a növényt. A Mecsek neves kutatója később Pécsváradnál (HORVÁT 1959, 1972) egy bükkösben (*Helleboro odoro-Fagetum*) is megtalálta. Magam 1970 óta figyelem a növény előfordulási viszonyait, s azt tapasztaltam, hogy gyertyános-tölgyesekben mutatja a legnagyobb gyakoriságot, bükkösökben viszont igen ritka. Az ilyen bükkösök többnyire nem eléggé tipikusak, inkább átmenetet képeznek a gyertyános-tölgyesek felé (vö. KEVEY 1977). E társulások mellett szórványosan előfordul az ezüst hársas törmeléklejtő-erdőkben (*Tilio tomentosae-Fraxinetum orni*), valamint a sisakvirágos-tetőerdőkben (*Aconito anthorae-Fraxinetum orni*). KEVEY – BORHIDI (1998) szerint gyertyános-tölgyesekben 35 %, sisakvirágos-tetőerdőkben 25 %, ezüst hársas törmeléklejtő-erdőkben pedig 15 % K értékkel fordul elő. A mecseki gyertyános-tölgyesekben és ezüst hársas törmeléklejtő-erdőkben való jelenlétét MORSCHHAUSER (1995a, 1995b) is megemlíti. A *Chaerophyllum aureum* a mecseki szurdokerdőkben (*Scutellario altissimae-Aceretum*) a legritkább. Utóbbi társulásban mindössze egyetlen állományban láttam, mégpedig a „Mély-völgy” ún. „Farkas-gödör” nevű mellékvölgyében (vö. KEVEY 1997).

Különböző növénytársulásokban is megél, de az antropogén zavarást rosszul tűri, ezért BORHIDI (1993) a tág ökológiájú, ritka generalisták (Gr 6) közé sorolta. A relatív hőigényét – szubmediterrán, termofil jellegű erdőkben való előfordulása alapján – BORHIDI (1993) a „T_B 7” kategóriába helyezte, amely megfelel a hazai

társulásokban elfoglalt helyzetével. Az élőhelyét képező – fent felsorolt – asszociációk talaja az üde vízgazdálkodási fokozatba sorolható (W_B 6). SOÓ (1966) szerint tápanyagban és bázisokban gazdag, gyengén savanyú, szelíd humuszos törmelék-, agyag és vályogos erdei talajokon fordul elő. Mecseki lelőhelyeinek túlnyomó része meszes alapkőzetből képződött talajon van, ezért mészkedvelő (R_B 8) fajnak tekinthető, bár a „Jakab-hegy” tetején levő „Zsongor-kő” közelében mészmentes, vörös homokkővön kialakult gyertyános-tölgyesben (*Asperulo taurinae-Carpinetum*) fordul elő. Mindez arra hívhatja fel a figyelmet, hogy olykor gyengén baziklin (R_B 7) fajként is viselkedhet. A talaj nitrogéntartalmával szemben mutatott igénye alapján kissé eltérőek az egyes szerzők véleménye. SOÓ (1966) az „N_S 2” kategóriába helyezi, amely a nitrogénben szegény talajokon előforduló fajokat foglalja magába. Későbbi könyvében (SOÓ 1980) már a szélsőségesen értelmezhető „N_S 2 (5?)” besorolást alkalmazza. BORHIDI (1993) ezzel szemben a nitrogénjelző növények (N_B 8) közé sorolja. Magyarországi élőhelyein végzett megfigyeléseim szerint én inkább a nitrogénben gazdag termőhelyek növényei (N_B 7) közé helyezném. Ezt bizonyítja, hogy állományai sekélytalajú erdőkben, valamint erdei utak, ösvények mellett található, de társnövényei között valódi nitrogénjelző fajok (N_B 8) ritkán fordulnak elő. Kerüli a túlságosan sós (S_B 0) talajokat (BORHIDI 1993). Fényigénye alapján BORHIDI (1993) a félárnyék-félnapfény növények (L_B 6) közé sorolja. Feltételezésem szerint utóbbi ELLENBERG et al. (1991) besorolását követi. A növény ugyanis nyugaton – mint ahogy előbb már említettem – nem erdőkben, hanem erdőszéli lágyszárú növényzetben él, ezért ott valóban félárnyék-félnapfény növényként viselkedik. Mivel a *Chaerophyllum aureum* Magyarországon csak közepesen, esetleg erősebben zárt erdőkben találja meg életfeltételeit, nálunk helyesebb az árnyék-félárnyék növényeket magába foglaló „L_B 4” kategóriába átsorolni. A szélsőséges klímahatások tűrése kapcsán szubóceánikus faj (C_B 4), s ezt jól mutatja földrajzi elterjedése is.

Természetvédelmi vonatkozások

A *Chaerophyllum aureum* a 13/2001. (V. 9.) KöM rendelet értelmében Magyarországon védett faj. Mivel közvetlen kipusztulás nem fenyegeti, a potenciálisan veszélyeztetett fajok közé sorolható. Néhány lelőhelye országos védelem alatt áll (pl. Jakab-hegy TT, Melegmányi TT), de esetében nyilván az élőhelyek fenntartása a legfontosabb. A vágásos erdőgazdálkodás – amennyiben nem párosul vegyszerezéssel, vagy akác és fenyő telepítéssel – nem kedvezőtlen számára, bár a csalános-szedres vágásnövényzetből könnyen kiszorulhat.

Köszönetnyilvánítás

Köszönetünk illeti azon kutatókat, akik információik átadásával, a herbáriumi példányok revideálásával, vagy egyéb módon segítették munkámat: BÖHM ÉVA, FELFÖLDY LAJOS, HORVÁT ADOLF OLIVÉR, PINKE GYULA, SOMLYAY LAJOS, VÖRÖSS LÁSZLÓ ZSIGMOND†, TÓTH ISTVÁN ZSOLT.

Rövidítések

Társulásnevek rövidítései

Ac: szurdokerdő (*Scutellario altissimae-Aceretum*)
 A-Fr: tetőerdő (*Aconito anthorae-Fraxinetum orni*)
 Cp: gyertyános-tölgyes (*Asperulo taurinae-Carpinetum*)
 F: bükkös (*Helleboro odoro-Fagetum*)
 T-Fr: törmelékletjtő-erdő (*Tilio tomentosae-Fraxinetum orni*)

Herbáriumok rövidítései

BPM: Természettudományi Múzeum Növénytárának
 Herbárium, Budapest
 PM: Janus Pannonius Múzeum Herbárium, Pécs
 PU: Pécsi Tudományegyetem Herbárium, Pécs

Egyéb rövidítések

ex litt.: ex litteris (írásbeli közlés)
 ex verb.: ex verbis (szóbeli közlés)
 ined.: ineditum (kiadatlan közlés)

Összefoglalás

Jelen dolgozat tartalmazza a növény hazai lelőhelylistáját és areatérképét. Ezek alapján a *Chaerophyllum aureum* magyarországi elterjedése tisztázódott. Elsősorban az ország délnyugati részén él, ahol a szubatlanti és szubmediterrán klíma egyaránt érezteti hatását (Mecsek hegység). A növény nálunk elsősorban meszes talajú erdőkben él. Ilyen erdőtársulások a gyertyános-tölgyesek (*Asperulo taurinae-Carpinetum*), a törmelékletjtő-erdők (*Tilio tomentosae-Fraxinetum orni*), a tetőerdők (*Aconito anthorae-Fraxinetum orni*), ritkán pedig a bükkösök (*Helleboro odoro-Fagetum*) és a szurdokerdők (*Scutellario altissimae-Aceretum*).

Zusammenfassung

Die Verbreitung von *Chaerophyllum aureum* L. in Ungarn

B. KEVEY

Auf Grund der Ergebnisse der vorliegenden Publikation, in der auch die heimische Fundortliste und Arealkarte dieser Pflanze zu finden sind, hat sich die ungarische Verbreitung von *Chaerophyllum aureum* geklärt. Diese Art wächst im südwestlichen Teil Ungarns (Mecsek-Gebirge), wo der Einfluß von subatlantischem und submediterranean Klima gleichermaßen zur Geltung kommt. Die Pflanze ist bei uns überwiegend auf kalkigen Waldböden zu finden. Solche Waldgesellschaften sind die Eichen-Hainbuchenwälder (*Asperulo taurinae-Carpinetum*), die Schutt-Hangwälder (*Tilio tomentosae-Fraxinetum orni*), die Gipfel-Wälder (*Aconito anthorae-Fraxinetum orni*), sowie selten die Buchenwälder (*Helleboro odoro-Fagetum*), und die Schluchtwälder (*Scutellario altissimae-Aceretum*).

Irodalom

- BENKERT, D. – FUKAREK, F. – KORSCH, H. (1998): Verbreitungsatlas der Farn- und Blütenpflanzen Ostdeutschlands. – Gustav Fischer, Jena-Stuttgart-Lübeck-Ulm, 615 p.
- BORHIDI A. (1963): Die Zönologie des Verbandes *Fagion illyricum* I. Allgemeiner Teil. – Acta Bot. Hung. 9: 259-297.
- BORHIDI A. (1984): Role of mapping the flora of Europe in nature conservation. – Norrlinia 2: 87-98.
- BORHIDI A. – KEVEY B. (1996): An annotated checklist of the Hungarian plant communities II. The forest communities. – In: Critical revision of the Hungarian plant communities (Szerk.: BORHIDI A.). Janus Pannonius Tudományegyetem Növénytani Tanszék, Pécs, pp.: 95-138.
- ELLENBERG, H. (1978): Vegetation Mitteleuropas mit den Alpen. – Ulmer, Stuttgart, 982 p.
- ELLENBERG, H. – WEBER, H. E. – RUPRECHT, D. – WIRTH, V. – WERNER, W. – PAULIBEN, D. (1991): Indicator values of plants in Central Europe (Zeigerwerte von Pflanzen in Mitteleuropa). – Scripta Geobotanica 18: 2-249.
- FOURNIER, P. (1961): Les Quatre Flores de la France. – Ed. Paul Lechevalier, Paris, 1106 p.
- GOMBOCZ E. – HORVÁT A. O. (1939): Kitaibel Pál Baranyában. – Ciszterci Rend pécsi Nagy Lajos-gimn. Ért. (1938-1939): 21-72.
- JÁVORKA S. (1924-1925): A magyar flóra (Flora Hungarica). – Studium Kiadó, Budapest, 1307 p.
- KERNER, A. (1863): Nachtrag zu C. M. Nendtvich's Enumeratio plantarum territorii Quinque-Ecclesiensis. – Verh. Zool.-Bot. Ges. Wien 13: 561-574.
- HAEUPLER, H. – SCHÖNFELDER, P. – SCHUHWERK, F. (1988): Atlas der Farn- und Blütenpflanzen der Bundesrepublik Deutschland. – Verlag Eugen Ulmer, Stuttgart, 768 p.
- HORVÁT A. O. (1934): A baranyai flóraterület különlegességei. – Ciszterci Rend Pécsi Nagy Lajos Reál-gimn. Ért. (1933-1934): 4-17.
- HORVÁT A. O. (1935): ex Flora Baranyaënsi I. – Pécsi Városi Múz. Kiadv. 1935/2. 12 p.
- HORVÁT A. O. (1938): A Mecsek ritka virágai. – Pécs, Szab. Kir. Város Idegenforgalmi Irodája, Pécs, 31 p.
- HORVÁT A. O. (1942): A Mecsekhegység és déli síkjának növényzete 2. A Mecsekhegység és környékének flórája. – Pécs, 160 p.
- HORVÁT A. O. (1943): Pótlások „A Mecsekhegység és környékének flórájá”-hoz (Additamenta ad floram regionis montium Mecsek). – Bot. Közlem. 40: 101-112.
- HORVÁT A. O. (1946): A Pécsi Mecsek (Misina) természetes növényközösségei. – Dunántúli Tudományos Intézet, Pécs, 52 p.
- HORVÁT A. O. (1958a): Mecseki gyertyános tölgyesek erdőtípusai. – Janus Pannonius Múz. Évk. 2 (1957): 137-154.
- HORVÁT A. O. (1958b): Pótlatok a Mecsek hegység és környékének flórájához. – Janus Pannonius Múz. Évk. 2 (1957): 163-180.
- HORVÁT A. O. (1959): A mecseki bükkösök (*Fagetum sylvaticae mecsekense*) erdőtípusai. – Janus Pannonius Múz. Évk. 3 (1958): 31-48.
- HORVÁT A. O. (1972): Die Vegetation des Mecsekgebirges und seiner Umgebung. – Akadémiai Kiadó, Budapest, 376 p. + 1 chart.
- HORVÁT A. O. (1977): Pótlások és kiegészítések „A Mecsek-hegység és déli síkjának növényzete” ismeretéhez II. (1942-1971). – Janus Pannonius Múz. Évk. 19 (1974): 37-55.
- KEVEY B. (1977): Az *Allium ursinum* növényföldrajzi jellemzése, különös tekintettel magyarországi előfordulási viszonyaira I-II. – Egyetemi doktori értekezés (kézirat), Debrecen, 488 p.
- KEVEY B. (1997): A Nyugati-Mecsek szurdokerdei [*Scutellario altissimae-Aceretum* (HORVÁT A. O. 1958) SOÓ et BORHIDI in SOÓ 1962]. – In: Studia Phytologica Jubilaria. Dissertationes in honorem jubilantis Adolf Olivér Horvát Doctor Academiae in annoversario nonagesimo nativitatis 1907-1997 (Szerk.: BORHIDI A. – SZABÓ L. GY.). Janus Pannonius Tudományegyetem, Növénytani Tanszék, Pécs, 75-99.

- KEVEY B. – BORHIDI A. (1998): Top-forest (*Aconito anthorae-Fraxinetum orni*) a special ecotonal case in the phytosociological system (Mecsek mts, South Hungary). – Acta Bot. Hung. **41**: 27-121.
- MORSCHHAUSER T. (1995a): Mecseki gyertyános-kocsánytalan tölgyes (*Asperulo taurinae-Carpinetum* Soó et BORHIDI in Soó 1962). – Tilia **1**: 23-24.
- MORSCHHAUSER T. (1995b): Ezüsthársas törmelékletjtő-erdő (*Tilio tomentosae-Fraxinetum orni* Soó et BORHIDI in Soó 1962). – Tilia **1**: 57-58.
- NEILREICH, A. (1866): Aufzählung der in Ungarn und Slavonien bisher beobachteten Gefäßpflanzen nebst einer pflanzengeografischen Uebersicht. Zweiter Theil. Familien, Gattungen und Arten der Flora von Ungarn und Slavonien. – Wilhelm Braumüller, Wien, 390 p.
- NENDTVICH T. (1846): Pécs és környékének viránya. – Magy. Orvosok és Természetvizsg. Vándorgy. Munk. **6**: 288-291.
- NIKLFIELD, H. (1971): Bericht über die Kartierung der Flora Mitteleuropas. – Taxon **20** (4): 545-571.
- SIMONKAI L. (1876): Adatok magyarhon edényes növényeihez. – Math. Természettudom. Közlem. **11** (1873): 157-211.
- Soó R. (1966): A magyar flóra és vegetáció rendszertani-növényföldrajzi kézikönyve II. – Akadémiai Kiadó, Budapest, 655 p.
- Soó R. (1980): A magyar flóra és vegetáció rendszertani-növényföldrajzi kézikönyve VI. – Akadémiai Kiadó, Budapest, 557 p.
- TUTIN, T. G. – HEYWOOD, V. H. – BURGESS, N. A. – MOORE, D. M. – VALENTINE, D. H. – WALTERS, S. M. – WEBB, D. A. (1968). Flora Europaea 2. – University Press, Cambridge, 455 p. + 5 chart.
- VOJTKÓ A. (2001). A Bükk hegység flórája. – Sorbus Kiadó, Eger, 340 p.
- A környezetvédelmi miniszter 13/2001. (V. 9.) KöM rendelete a védett és a fokozottan védett növény- és állatfajokról, a fokozottan védett barlangok köréről, valamint az Európai Közösségben természetvédelmi szempontból jelentős növény- és állatfajok közzétételéről. – Magyar Közlöny 2001/53: 3446-3511.